

Hicaz Peşrev

Ney

Neyzen **Aziz Dede**

Usûlü : **Devr-i Kebir** [28 / 4]

1 . *H a n e* / (*Hane-i Evvel*) / (*Serhane*)

T e s l i m / (*Mülazime*)

S O N / (*Temmet*)

3. *Hane* / (*Hane-i Salis*)

4. *Hane* / (*Hane-i Rabi*)

Neyzen

Aziz Dede

[1835 - 1905]

Aziz Dede, çok eski yıllarda yaşamış olmamakla birlikte, hayatı hakkındaki bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Takriben 1840'lı yılların birinde Üsküdar'da, Doğanclar parkından Ahmedîye'ye inen yolun sağındaki evlerden birinde doğdu. Çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını nasıl geçirdiğini, hangi okullarda okuduğunu bilmiyoruz. Gençliğinde Mısır'a giderek Kahire Mevlevihânesi'nde "Sivaslı" takma adı ile bilinen bir şeyhten ney ve ilk mûsiki derslerini aldı. Mısır'dan Gelibolu'ya gelen Aziz Dede, buradaki mevlevihânenin şeyhi Hüsameddin Dede'ye intisap ederek çilesini tamamladı ve "Dede" oldu. Gelibolu'dan İstanbul'a naklederek Üsküdar'a yerleşti.

O yıllarda Salim Bey, ünlü İstanbul'a yayılmış usta bir neyzeni. Aziz Dede bu ustadan yararlanmak ve neyzenlik sanatının inceliklerini öğrenmek istiyordu. Neyzen Emin Efendi, ünlü hattat Sami Efendi'den naklen şunları anlatıyor: "...Neyzen Dede, neyini ilerletmek için Salim Bey'e baş vurunca (Biraz üfle bakalım!) demiş. Aziz Dede'nin neyini iştir iştir (Sen benimle alay etmeğe mi geldin?) diye söylenmiş. Daha sonra gerçekten heveskâr olduğunu öğrenince öğrenciliğe kabul etmiş. Hattâ eserlerini Aziz Dede'ye çaldırır zevkle dinlermiş."

Çok yetenekli bir sanatkâr olarak kısa sürede ilerledi; gittikçe ustalaşarak virtüözlük derecesinde yükseldi. Önceleri Üsküdar ve Galata mevlevihânelerinde neyzenbaşılık yaptı. Daha sonra Bahariye Mevlevihânesi'nde de çalıştı. Bu sonuncu görevini kabul etmesi şu şekilde olmuştur: Hüseyin Fahreddin Dede, Aziz Dede'yi çok beğenip takdir ettiği için, bir gün Ahmed Celâleddin Dede'ye rica ederek, "Ben Aziz Dede'yi davet etsem gelmeyecek; fakat, sizi sever ve kırmaz. Lütfen söyleyiniz bizim dergâhın da neyzenbaşılığını kabul etsin" demiş. Bu rica Aziz Dede'ye iletilince, "Ben şişman bir adamım; Eyub'a kadar gidip dönmek benim için hayli zor oluyor" diyerek kabul etmek istememişse de ısrarlara dayanamayarak bu tekkenin de neyzenbaşılığını yapmıştır.

Aziz Dede yetmiş yaşlarında 7 Mart 1905 (29 Zilkade 1323) tarihinde öldü ve Üsküdar Mevlevihânesi'nin bahçesine defnedildi. Mezartaşında şair İsmet'in şu tarih şiiri bulunuyor:

Mevlevi dergahleri serneyzeni iken diriğ Âlem-ş lâhûta pervaz etdi bu cân-ı Aziz Her dem eylerdi dil-i yârâna taksim-i safâ Bîşnevez ney ders-i pür-feyzinden olmuşdu mûciz Fırkatınle şerha şerha oldu şimdi sinemiz Çeşm-i cân-ı dil-i ma'nâ hasretiyle eşkriz Menzili ola taravgâh-ı makâm-ı semendi Kimseye cây-ı karâr olmuş mu çerh-i pür-sitiz Kemterin-i Mevlevi İsmet dedi tarihini Göçdü yâ hû aşk-ı Mevlânâ ile dervîş Aziz (H.1323)

Hayatının son yıllarında Ahmedîye'de bir aktar dükkânı açmış, bu dükkân çağının ünlü müşikişinaslarının uğrak yeri olmuştu. Türk müsikisinin tanıdığı en kudretli neyzenlerdendir. Öğrencisi neyzen Emin Efendi (Yazıcı) bu sazın iyi bir ustası olmasının yetkisiyle, "Ben böyle neyzen görmedim; belki eslâfta da gelmemiştir" diyor. "Hatırat-ı Ömer Vasfî Dede" isimli eserde şu kayda rastlanıyor: "...Aziz Dede on adamın üflediği sesi orta boyu ve şişman karnı ile bir üflerdi ki, dinleyenler bir mislini görmüş değildir. Vaktiyle Mısırlılara çok gitmiş, gelmiş, zevk ve tarab meclislerinde demler çekmiş, taksimlere elemiştir." Bu cümlelerden hidivlerin konak ve yalılarına devam ettiği anlaşılıyor.

"Aziz Dede'nin bestekârlıktaki başarısı saz müsikisine ait olan eserlerinden anlaşılır. Herbiri ince ve hassas bir zevk ve tabiatın mahsûlü olan bu eserler, bugün en çok çalınan ve dinlenen eserler arasında yer almıştır. Özellikle makamlarımızı anlayış ve kavrayış, bunları bütün usûlleri ile eserlerinde belirtmesi bakımından Aziz Dede'yi bu devrin tanburi Osman Bey, neyzen Salim Bey gibi ünlü bestekârların arasında saymak gerekir."

Aziz Dede'nin en tanınmış öğrencileri neyzen ve hattat Emin Yazıcı, santuri Ziya Bey ve kısa bir süre ders alan Rauf Yekta Bey'dir. Bestekâr olarak fazla verimli olamamıştır. Saz semâilerini Osman Bey'in peşrevleri için istek üzerine bestelediği söylenir. Saz eserlerinin bir bölümü kayıptır. Bir peşrevi ile altı saz semâisi biliniyor.

KAYNAK : 'Türk Musikisi Tarihi' - Dr. M. Nazmi Özalp

PEŞREV

Peş, baş demektir. Peşrev, önde gelen, başta icraa edilendir. Peşrevler, müsikimizde genellikle ilk icraa edilen büyük usullü (15 zamanlı usullerden daha büyük usullerle bestelenmiş), uzun soluklu, sanatlı eserlerdir. Klâsik faslıda "Kâr'dan önce, Mevlevî Âyinlerinde "Nât-ı Mevlânâ'dan sonra, Mehterde en başta, Halk Faslında en başta kullanılır. Peşrevlerin biçim özelliği şöyledir: Peşrevler genelde 4, nâdiren 6 haneli olarak bestelenir. Hâne ortalarında Teslim, mülâzime, teslim ve mülâzime şeklinde tekrar eden kısımlar vardır. Peşrevler makamların fihristleridir. Bir makamın hemen hemen tüm özelliklerini gösterirler. Birinci hâne makamın temel özelliğini, ikinci hâne makama komşu olan makamların veya makamın diğer çeşnilerini, üçüncü hâne uzak makamlara geçgileri; tiz veya pest bölgeleri (meyanhâne), dördüncü hâne yine makamın kendi özelliklerini gösterir.

Kısacası peşrevler, dinleyicinin kulağına makamların özelliklerini tanıtır. Münferit (tek başına) olarak icraa edilebilir.

Devr-i Kebir Usulü

"Büyük devir/usul" anlamına gelen bu tabir 28 zamanlı bir büyük usulün adıdır. Bir yürük semâi, iki sofyan ve yine bir yürük semâi, iki sofyanın bir araya gelmesinden meydana gelmiş olup (6+4+4+6+4+4=28) 28/8'lik birinci ve 28/4'lük ikinci mertebeleri kullanılmıştır. Bunlardan yaygın şekilde kullanılan ikinci mertebeye karşılık bilhassa Mevlevî âyinlerinin üçüncü selâmlarının ölçüldüğü birinci mertebeye bunun dışında çok az rastlanır.

XV. yüzyıldan bu yana pek çok eserin ölçüldüğü devr-i kebir usulünün ikinci mertebesi, zaman içinde ilk şeklindeki bazı vuruşlarının velvelelendirilmesi (küçük vuruş parçalarına ayrılması) suretiyle velvelelendirilmiş şekli icra edilmektedir. Bu değişiklik sebebiyle usulün yapısı 6+4+4+6+4+4 yerine 6+4+6+4+4+4 tarzına dönüşmüş kabul edilebilir. Usul mertebelerinin şematik olarak gösterildiği aşağıdaki şekilde usulün eski yapısı çizimin altında belirtilmiştir.

Âhenkli ritmik bir yapıya sahip olan bu usul, özellikle peşrevler başta olmak üzere kâr, beste, Mevlevî âyinlerinin üçüncü selâmları, tevşih ve bazı ilâhilerde kullanılmıştır. Ancak usulün bestelerde kullanılışı ayrı özellik gösterir. Devr-i kebir usulüyle daha çok "ikinci beste"ler ölçülmüştür. Bunlarda bir mısra iki usulden meydana gelir; mısraı takip eden terennüm kısmı da bir veya iki usulden teşekkül eder. İki usulden oluşan terennümlerin birinci usulünde ikaî (ritmik/usulî) terennüm, ikincisinde mısraın sonundan alınmış bir bölüm yer alır. Terennümün bir usul tuttuğu bestelerde ise sadece lafzî terennüm bulunur. Buna göre devr-i kebir usulüyle ölçülmüş bestelerde her hâne bir usullü terennümlerde üç usul, iki usullü terennümlerde de dört usulden meydana gelir.

Muzaaf Devr-i Kebir. Eski nazariyat kitaplarında devr-i kebir usulü 14 zamanlı olarak gösterilmiş ve 14/2 ile 14/4'lük iki mertebesinin olduğu belirtilmiştir. Bunlardan 14/2'lik mertebenin günümüzdeki 28/4'lüğe, 14/4'lük mertebenin de 28/8'lik mertebeye karşılık olduğu görülmektedir.

Devr-i Kebir Darb Usulü

- 1 . Darb : (Dü-Üm) / [2 Zamanlı ve Kuvvetli]
- 2 . Darb : (Dü-Üm) / [2 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]
- 3 . Darb : (Te-Ek) / [2 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]
- 4 . Darb : (Düm) / [1 Zamanlı ve Kuvvetli]
- 5 . Darb : (Tek) / [1 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]
- 6 . Darb : (Te) / [1/2 Zamanlı ve Zayıf]
- 7 . Darb : (Ke) / [1/2 Zamanlı ve Zayıf]
- 8 . Darb : (Düm) / [1 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]
- 9 . Darb : (Te-Ek) / [2 Zamanlı ve Kuvvetli]
- 10 . Darb : (Te-Ek) / [2 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]
- 11 . Darb : (Te-Ek) / [2 Zamanlı ve Zayıf]
- 12 . Darb : (Dü-Üm) / [2 Zamanlı ve Kuvvetli]
- 13 . Darb : (Dü-Üm) / [2 Zamanlı ve Kuvvetli]
- 14 . Darb : (Ta-Aa) / [2 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]
- 15 . Darb : (He-Ek) / [2 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]
- 16 . Darb : (Te) / [1 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]
- 17 . Darb : (Ke) / [1 Zamanlı ve Zayıf]
- 18 . Darb : (Te) / [1 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]
- 19 . Darb : (Ke) / [1 Zamanlı ve Zayıf]

Kaynak :

1) ' Türk Musikisinde Usuller ve Kudüm ', M. Hürşit UNGAY

2) ' Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûlleri-Kudüm Velveleleri ' İsmail Hakkı ÖZKAN [1941- 2010]